

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

**Ijtimoiy-gumanitar
fanlarning dolzarb
muammolari**

Jild 3, Son 11

2023

SCIENCEPROBLEMS.UZ

**ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ
ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ**

№ 11 (3)-2023

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-
ГУМАНИТАРНЫХ НАУК**

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

ТОШКЕНТ-2023

БОШ МУҲАРРИР:

Исанова Феруза Тулқиновна

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ:

07.00.00-ТАРИХ ФАНЛАРИ:

Юлдашев Анвар Эргашевич – тарих фанлари доктори, сиёсий фанлар номзоди, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Мавланов Уктам Махмасабирович – тарих фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Хазраткулов Абдор – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети.

08.00.00-ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ:

Карлибаева Рая Хожабаевна – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Худойқулов Садирдин Каримович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Азизов Шерзод Ўктамович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Божхона институти;

Арабов Нурали Уралович – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Холов Актам Хатамович – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Шадиева Дилдора Хамидовна – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент в.б, Тошкент молия институти;

Шакаров Қулмат Аширович – иқтисодиёт фанлари номзоди, доцент, Тошкент ахборот технологиялари университети

09.00.00-ФАЛСАФА ФАНЛАРИ:

Ҳакимов Назар Ҳакимович – фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Яхшиликов Жўрабой – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Ғайбуллаев Отабек Мухаммадиевич – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Ҳошимхонов Мўмин – фалсафа фанлари доктори, доцент, Жиззах педагогика институти;

Носирходжаева Гулнора Абдукаххаровна – фалсафа фанлари номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Турдиев Бехруз Собирович – фалсафа фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Бухоро давлат университети.

10.00.00-ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Ахмедов Ойбек Сапорбаевич – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Кўчимов Шухрат Норқизилович – филология фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Салахутдинова Мушарраф Исамутдиновна – филология фанлари номзоди, доцент, Самарқанд давлат университети;

Кучкаров Раҳман Урманович – филология фанлари номзоди, доцент в.б, Тошкент давлат юридик университети;

Юнусов Мансур Абдуллаевич – филология фанлари номзоди, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Саидов Улугбек Арипович – филология фанлари номзоди, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси.

12.00.00-ЮРИДИК ФАНЛАРИ:

Ахмедшаева Мавлюда Ахатовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Мухитдинова Фирюза Абдурашидовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Эсанова Замира Нормуратовна – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган юрист, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳамрокулов Баҳодир Мамашарифович – юридик фанлар доктори, профессор в.б., Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети;

Зулфиқоров Шерзод Хуррамович – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Жамоат ҳавфсизлиги университети;

Хайитов Хушвақт Сапарбаевич – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси

Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Асадов Шавкат Ғайбуллаевич – юридик фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Утемуратов Махмут Ажимуратович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Сайдуллаев Шахзод Алиханович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Юсупов Сардорбек Баходирович – юридик фанлар доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳакимов Комил Бахтиярович – юридик фанлар доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Амиров Зафар Актамович – юридик фанлар бўйича фалсафа доктори (PhD), Ўзбекистон Республикаси Судьялар олий кенгаши ҳузуридаги Судьялар олий мактаби;

Жўраев Шерзод Юлдашевич – юридик фанлар номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Бабаджанов Атабек Давронбекович – юридик фанлар номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Раҳматов Элёр Жумабоевич – юридик фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), Тошкент давлат юридик университети.

13.00.00-ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ:

Ҳашимова Дильдархон Уринбоевна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ибрагимова Гулнора Хавазматовна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Закирова Феруза Махмудовна – педагогика фанлари доктори, Тошкент ахборот технологиялари университети ҳузуридаги

педагогик кадрларни қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тармоқ маркази;

Тайланова Шоҳида Зайниевна – педагогика фанлари доктори, доцент.

19.00.00-ПСИХОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Каримова Василя Маманосировна – психология фанлари доктори, профессор, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Ҳайитов Ойбек Эшбоевич – Жисмоний тарбия ва спорт бўйича мутахассисларни қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш институти, психология фанлари доктори, профессор

Умарова Навбаҳор Шокировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети, Амалий психологияси кафедраси мудири;

Атабаева Наргис Батировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Қодиров Обид Сафарович – психология фанлари доктори (PhD), Самарканд вилоят ИИБ Тиббиёт бўлими психологик хизмат бошлиғи.

22.00.00-СОЦИОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Латипова Нодира Мухтаржановна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири;

Сеитов Азамат Пўлатович – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети;

Содиқова Шоҳида Мархабоевна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон халқаро ислом академияси

23.00.00-СИЁСИЙ ФАНЛАР

Назаров Насриддин Атакулович – сиёсий фанлар доктори, фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент архитектура қурилиш институти;

Бўтаев Усмонжон Хайруллаевич – сиёсий фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири.

ОАК Рўйхати

Мазкур журнал Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Олий аттестация комиссияси Раёсатининг 2022 йил 30 ноябрдаги 327/5-сон қарори билан тарих, иқтисодиёт, фалсафа, филология, юридик ва педагогика фанлари бўйича илмий даражалар бўйича диссертациялар асосий натижаларини чоп этиш тавсия этилган илмий нашрлар рўйхати (Рўйхатга) киритилган.

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари электрон журнали 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган. Муассис: "SCIENCEPROBLEMS TEAM" масъулияти чекланган жамият.

Таҳририят манзили:

Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил: scienceproblems.uz@gmail.com

Телеграм канал: https://t.me/scienceproblems_uz

МУНДАРИЖА

07.00.00 – ТАРИХ ФАНЛАРИ

Kucharov Jamshid Qulnazarovich

ROSSIYANING PAXTA YETISHTIRISH BORASIDAGI SINOV-TAJRIBALARI XUSUSIDA AYRIM
MULOHAZALAR (TURKISTON TO'PLAMI MATERIALLARI ASOSIDA) 11-14

Тағбаев Амирбек Аширбаевич

Б.Х.КАРМИШЕВА АСАРЛАРИДА “ИЛК ҚАБИЛАЛАР”ГА ОИД ЭТНОНИМЛАР
МАСАЛАСИ 15-23

Ҳамаев Нодирбек Мўминович

ТУРКИСТОНДА ИСТИҚЛОЛ УЧУН КУРАШНИНГ РИВОЖЛАНИБ БОРИШИ ВА УНИНГ
МАТБУОТДА ЁРИТИЛИШИ (1920-1924) 24-32

Tilavova Shahnoza Salohitdinovna

XIX ASR OXIRI – XX ASR BOSHLARIDA BUXORO AMIRLIGIDA JADIDLARNING
FAOLIYATI 33-36

Қозоқов Тоҳиржон Қодиралиевич

НАМАНГАНДА ҚОЗИЛАР ВА СУДЛАР ТАРИХИ 37-42

Артикбаев Ойбек Салимахаматович

ЎЗБЕК-ҚОЗОҚ ЭТНОМАДАНИЙ АЛОҚАЛАРИНИНГ ОИЛАВИЙ УРФ-ОДАТ ВА
МАРОСИМЛАРДА НАМОЁН БЎЛИШИ (XX АСР ТОШКЕНТ ВОҲАСИ МИСОЛИДА) 43-56

Atavullayeva Shaxlo Musoyevna

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI BIRINCHI KONSTITUTSIYASINING YARATILISH TARIXI ... 57-62

8.00.00 – ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ

Қўчқаров Файзулло Абдужабборович

ХОРИЖИЙ ИНВЕСТИЦИЯЛАР – АГРАР СОҲАНИ ИННОВАЦИОН РИВОЖЛАНТИРИШНИНГ
МУҲИМ ОМИЛИ 63-70

Shao Junling

ANALYSIS OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF UZBEKISTAN'S REGIONAL ECONOMY .. 71-76

Ashirov Nurmurod Qulmatovich

RAQAMLI TEXNOLOGIYALARDAN KENG KO'LAMDA FOYDALANISHDA BANK TIZIMINI
IMKONIYATLARINI OSHIRISH YO'LLARI 77-82

Togayev Salim Sobirovich

BANK XIZMATLARIGA BO'LGAN ISHONCHNI OSHIRISH YOHUD MIJOZNI JALB QILISHNING
SAMARALI YO'LLARI 83-89

Саттаров Ғанижон Озодович

МИНТАҚА РАҚОБАТБАРДОШЛИГИНИ ТАЪМИНЛАШДА ЭКСПОРТ САЛОҲИЯТИДАН
ФОЙДАЛАНИШ ОМИЛЛАРИ 90-96

Yakubova Samira

LEVERAGING PUBLIC-PRIVATE PARTNERSHIPS: STRATEGIES FOR OPTIMAL INVESTMENT FINANCING 97-102

Abdualiyev Hamidulla Toxirjonovich

OLIY TA'LIM MUASSASASINING INNOVATSIYALARNI BOSHQARISH TIZIMIDAGI LOYIHALARNI BOSHQARISH OFISI 103-109

Egamberdiyeva Salima Rayimovna

XALQARO STANDARTLAR ASOSIDA QISHLOQ XO'JALIGIDA AKTIVLAR HISOBINI TAKOMILLASHTIRISH 110-118

Xolmamatov Diyor Haqberdievich

SANOAT KORXONALARINING BOZORDAGI MAVQEINI BAHOLASHDA SPACE TAHLIL USULIDAN FOYDALANISH 119-127

Gafurova Dilshoda

INNOVATIVE MANAGEMENT IN HIGHER EDUCATION: ASSESSING STRATEGIES AND IMPACTS 128-132

Xomidov Abdugaffor Axmadjonovich

TA'LIM SOHASIDA LOYIHALARNI BOSHQARISH 133-139

Raxmonov Mirvoxid Rajabovich

NAVOIY VILOYATI ASOSIY KAPITALIGA INVESTITSİYALAR TUZILISHI VA DINAMIKASI TAHLILI 140-149

Boyjigitov Sanjarbek Komiljon o'g'li

DON VA DONNI QAYTA ISHLASH KORXONALARIDA MARKETING XIZMATI SAMARADORLIGINI BAHOLASHDA SNW TAHLIL USULINING O'RNI VA UNI QO'LLASH XUSUSIYATLARI 150-159

Aziza Umarova

AKSIYALARNI BIRLAMCHI OMMAVIY JOYLASHTIRISH (IPO) AMALIYOTI ORQALI MOLIYAVIY RESURLARNI SHAKLLANTIRISHNING HORIJ TAJRIBASI 160-167

Абдуллаев Бунёд Ўткирович

СУРХОНДАРЁ ВИЛОЯТИДА ЭКОЛОГИК ТУРИЗМНИ РИВОЖЛАНТИРИШНИНГ АСОСИЙ ЙЎНАЛИШЛАРИ 168-178

Matjonov Bekjon Ravshonbekovich

SOME CHARACTERISTICS OF ENSURING FOOD SAFETY IN UZBEKISTAN 179-185

Алиматова Наргис Абдухалиловна

КАМБАҒАЛЛИКНИ ҚИСҚАРТИРИШ-РАҚОБАТБАРДОШЛИК ОМИЛИ..... 186-197

09.00.00 – ФАЛСАФА ФАНЛАРИ

<i>Kobulniyazova Gulchexra Toshpulatovna</i> F. NITSSHE "HAYOT FALSAFASI" KONSEPSIYASI IJTIMOY RIVOJLANISHNING IRRATSIONAL ASOSI	198-204
<i>Qaxorov Pulotjon Xursanmurodovich</i> INSON MOHIYATI, UNING BIOLOGIK VA IJTIMOY TABIATI	205-211
<i>Турсунов Лочин Эркинович, Хакимова Дилноза Юсуфхоновна</i> РАЗВИТИЕ ПРАВОВОГО СОЗНАНИЯ У ЖЕНЩИН В УЗБЕКИСТАНЕ	212-218
<i>Urinboyev Dilmurod Tura o'g'li</i> HUQUQIY FAOLLIK VA HUQUQIY MADANIYATNI RIVOJLANTIRISH MUOMMOLARI.....	219-225
<i>Яздонов Зикирилло Шукуриллович</i> АЛ-ҲАКИМ АТ-ТЕРМИЗИЙНИНГ СЎФИЁНА ҚАРАШЛАРИ ВА МАЛОМАТИЙЛИККА МУНОСАБАТИ	226-231
<i>Nabiyev Maxsud Abdumannonovich</i> IQTISODIY MADANIYATNING MAZMUNIVAMOHIYATI	232-238
<i>Haydaraliyev Shuhratjon</i> MARKAZIY OSIYODA MILLATLARARO MUNOSABATLARNING MILLIY VA MINTAQAVIY XUSUSIYATLARI	239-243
<i>Хамраев Сардорбек Шарафутдинович</i> ЭКОТУРИЗМ ЖАРАЁНЛАРИНИ РИВОЖЛАНИШИНИНГ ТАРИХИЙ ЭВОЛЮЦИЯСИ..	244-250
<i>Xashimov Sheraxon Jo'rahonovich</i> O'ZBEKISTONNING XALQARO IMIDJINI YUKSALTIRISHDA MILLIY TURIZMDAGI EKOLOGIK TURIZMNING TUTGAN O'RNI	251-260
<i>Хатамова Рашида Закиржановна</i> ПАТРИОТИЗМ КАК ЭЛЕМЕНТ КУЛЬТУРЫ СТУДЕНЧЕСКОЙ МОЛОДЕЖИ	261-266
<i>Патиев Холдор Икромович</i> ЖАДИДЧИЛИК ҚАРАШЛАРИ НЕГИЗИДА ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ЙЎНАЛИШЛАРНИНГ ВУЖУДГА КЕЛИШИ ВА ЖАМИЯТДА РИВОЖЛАНИШИ	267-275
<i>Ismoilova Hayitxon Maxammadjonovna</i> FARG'ONA VODIYSIDA OILA URF-ODATLARI VA QADRIYATLARINING TRANSFORMATSIYASI VA UNING IJTIMOY JARAYONLARIDA NAMOYON BO'LISH XUSUSIYATLARI	276-280
<i>Raximova Rayxon Abdurasulovna</i> GLOBALLASHUV VA OILA AXLOQIY MADANIYATINING O'ZARO ALOQADORLIGI	281-287
<i>Raxmankulov Farxod Raximkulovich</i> MULKDORLAR QATLAMIDA IJTIMOY MAS'ULIYAT TUYG'USINI SHAKLLANTIRISH MASALALARI	288-292
<i>Shirinov Anvar Qanoatovich</i> MARKAZIY OSIYODA INSON TARAQQIYOTINING DOLZARB MASALALARI	293-299

Xandamova Marifat Akramovna

“OSOR AL-BOQIYA” – ABU RAYHON BERUNIY ILMIY IJODINING DURDONASI.....300-304

*Teshaboev Muhiddin Marifovich*IJTIMOIY DAVLATDA IJTIMOIY ADOLATNI TA'MINLASH VA IJTIMOIY INSTITUTLARNING
MAQSADI305-311*Karimov Rahmat Rahmonovich, Bekbayev Rauf Rustamovich*MADANIY ANTROPOLOGIYA FANINING PREDMETI VA IJTIMOIY-GUMANITAR FANLAR
TIZIMIDAGI O'RNI312-320*Talapov Baxriddin Alijanovich*DEMOKRATIYA VA SHARQONA BOSHQARISHNING ETNODIFFERENSIAL
XUSUSIYATLARI321-326**10.00.00 – ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ***Ауезмуратова Нуржамал Дастенбаевна*

КАРАКАЛПАКСКИЕ ЖЕНСКИЕ ЛИЧНЫЕ ИМЕНА.....327-332

Olga Filippova

ADDING REDUNDANCY FUNCTIONS TO CLUSTERED IMPLEMENTATION333-345

*Egamnazarova Zaynab Xolmurod qizi*INGLIZ TILIDAGI RIELTORLIK FAOLIYATIGA OID TERMINLARNING O'ZBEK TILI O'ZLASHISH
MASALALARI346-351*Narzиеva Gulnoza Akbarovna*

LESIK BIRLIKLARDA MILLIY – MADANIY KOD IFODASI352-357

*Qodirova Mukaddas Tog'ayevna, Ibragimova So'g'diyona Ikrom qizi*INGLIZ-O'ZBEK TILLARIDA VERBAL VA NOVERBAL MULOQOT TABULARINING
QO'LLANILISHI358-362**12.00.00 – ЮРИДИК ФАНЛАР***Тўраев Сардор Абдихаким ўғли*ИНТЕРНЕТ ТАРМОҒИДАН ФОЙДАЛАНИБ СОДИР ЭТИЛАДИГАН ЖИНОЯТЛАРНИНГ
ОЛДИНИ ОЛИШНИНГ УМУМИЙ ЧОРАЛАРИ363-371*Атаев Шокир Куранбаевич*ТАДБИРКОРЛИК ФАОЛИЯТИНИ МАЪМУРИЙ-ҲУҚУҚИЙ ТАРТИБГА СОЛИШ
АСОСЛАРИНИ ЯНАДА ЛИБЕРАЛЛАШТИРИШ372-377*Юсупов Илхомжон Ибодиллаевич*ҲУҚУҚИЙ АНИҚЛИК ПРИНЦИПИНИНГ АЙРИМ НАЗАРИЙ - ҲУҚУҚИЙ ЖИҲАТЛАРИ
ХУСУСИДА378-385**13.00.00 – ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ***Adizova Nigora Baxtiyorovna*MUAMMOLI TA'LIM ASOSIDA BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARINING DIVERGENT
TAFAKKURINI TARBIYALASH VA RIVOJLANTIRISH386-390

<i>Tkacheva Anastasiya Aleksandrovna</i> O'ZBEKISTON OLIY O'QUV YURLARI TALABALARINING IJTIMOY-MADANIY KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISH UCHUN ISPAN TILINI O'QITISHDA VIRTUAL REALLIKDAN FOYDALANISH	391-400
<i>Uralova Muxabbat Sanjar qizi</i> BO'LAJAK BOSHLANG'ICH SINFI O'QITUVCHISINING IJODIY-METODIK FAOLIYATINI TAKOMILLASHTIRISH.....	401-406
<i>Kenjabaev Jahongir Abdisalimovich</i> METHODOLOGY FOR TEACHING ENGLISH BASED ON INTERNET RESOURCES	407-411
<i>Abdusamatov Alisher Sobirovich</i> TA'LIMNI LOYIHALASHTIRISH JARAYONIGA SEMIOTIK YONDASHUV	412-417
<i>Ibragimova Ehtiyotxon Ismailovna, Sobirova Nargiza Numonjonovna</i> TA'LIMDA NOVERBAL VOSITALARNING O'RNI	418-422
<i>Babayeva Maxfuza Abduvaitovna</i> TA'LIMDA FANLARARO BOG'LANISHNING AHAMIYATI	423-429
<i>Nazarova Zarrina Allaberdiyevna</i> MAKTAB O'QITUVCHILARINING KREATIV SIFATLARINI RIVOJLANTIRISH USULLARI.....	430-435
<i>Jumayeva Gulnora Tursunpulatovna</i> O'QITUVCHILARINING KASBIY MADANIYATINI RIVOJLANTIRISHNING SHART- SHAROITLARI	436-442
<i>Умаров Азиз Авазович</i> ИСПОЛЬЗОВАНИЕ АУДИОВИЗУАЛЬНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ НА УРОКАХ РУССКОГО ЯЗЫКА	443-447
<i>Ahmadjonova Odina Anvarjon qizi</i> INGLIZ TILI DARSLARIDA O'QUVCHILARNING KOMMUNIKATIV NUTQIY KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISH METODIKASI(STEAM TA'LIM TEXNOLOGIYASI MISOLIDA).....	448-453
<i>Otamurodova Shamsu Qamar Otamurodovna</i> DIVERSIFIKATSIYA TAMOIYI ASOSIDA TALABALARNING KREATIVLIGINI YUZAGA CHIQRISH METODIKASI	454-461
<i>Komilov Nodirbek Bokijonovich</i> THE IMPORTANCE OF THE HISTORY OF MEDICINE IN INCREASING THE EXCLUSIVE COMPETENCE OF FOREIGN STUDENTS	462-466
<i>Sapieva Nargiza Mamayusufovna</i> IQTIDORLI O'QUVCHILARNING KREATIV FIKRLASH KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISHNI IJTIMOIY-PEDAGOGIK QO'LLAB-QUVVATLASH	467-478
<i>Norqobilova Rayxona Davlatovna</i> XORIJIY FANLARDAN BOLALARNING MAKTABGA TAYYORGARLIGINING DIAGNOSTIKASI	479-484

Mamatkodiroy Maxammadali Mamatisakovich

SINFDAN TASHQARI MASHG'ULOTLAR UCHUN RAQAMLI VOSITALAR VA PLATFORMALARNI
HAMDA O'QITISH USULLARINI TANLASH 485-492

Irgasheva Umida Raimjanovna

TALABALAR KASBIY NUTQ KOMPETENTSIYASINI STEAM TEXNOLOGIYASI ASOSIDA
TAKOMILLASHTIRISH 493-498

Turayeva Lolaxon Yuldashevna

ERKIN MEKANIK TEBRANISHLARNI MAPLE DASTURIY VOSITASI YORDAMIDA O'RGANISH
VA NAMOYISH ETISH 499-505

Kushakova Gulnora Egamkulovna

TALABA YOSHLARNI OILAVIY HAYOTGA TAYYORLASHNING PEDAGOGIK VA PSIXOLOGIK
XUSUSIYATLARI 506-510

Kenjabayeva Dilafruz Abdisalimovna

OLIY O'QUV YURTI SHAROITIDA ZAMONAVIY O'QITUVCHINI TAYYORLASHNING
DEONTOLOGIK KOMPONENTI 511-518

Xasanova Gulnoza Raxatjanovna

KREDIT-MODULLI TA'LIM TIZIMI JARAYONIDA OLIY TA'LIM MUASSASALARI
TALABALARINING MUSTAQIL ISHLARINI TASHKIL ETISH MUAMMOLARI 519-525

13.00.00- Педагогика фанлари

Kenjabayeva Dilafruz Abdisalimovna,
Termiz davlat universiteti, Fakultetlararo chet tillari kafedrasida
katta o'qituvchisi (PhD)

**OLIV O'QUV YURTI SHAROITIDA ZAMONAVIY O'QITUVCHINI TAYYORLASHNING
DEONTOLOGIK KOMPONENTI**

Annotatsiya. Maqolada pedagogik faoliyatning bo'lajak vakilini deontologik tayyorlashning roli va xususiyatlari yoritilgan. Uning tarkibiy qismlari o'qituvchining deontologik kompetensiyasini shakllantirishni ta'minlovchi yaxlit tizim sifatida tavsiflanadi. O'qituvchining deontologik tayyorgarligi – bu pedagogik faoliyatda me'yoriy kasbiy xulq-atvorni amalga oshirish uchun zarur bo'lgan deontologik kompetensiyani shakllantirish, shaxsiy muhim fazilatlarni shakllantirishni ta'minlaydigan maqsadli, boshqariladigan jarayondir.

Kalit so'z va ibloalar: deontologiya, deontologik kompetensiya, kasbiy tayyorgarlik, komponent, me'yoriy xatti-harakatlar, shaxsiy pozitsiya, ijtimoiy axloq.

Kenjabayeva Dilafruz Abdisalimovna,
Termiz State University, Senior Lecturer of
the Department of Interfaculty Foreign Languages, (PhD)

**DEONTOLOGICAL COMPONENT OF MODERN TEACHER TRAINING IN THE
CONDITIONS OF A HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTION**

Abstract. The role and characteristics of deontological training of the future representative of pedagogical activity are highlighted in the article. Its components are described as an integrated system that ensures the formation of the teacher's deontological competence. Deontological training of a teacher is a purposeful, controlled process that ensures the formation of deontological competence and the formation of important personal qualities necessary for the implementation of standard professional behavior in pedagogical activities.

Key words: Key words and phrases: deontology, deontological competence, professional training, component, normative behavior, personal position, social ethics.

Кенжабаева Дилафруз Абдисалимовна,
Термезский государственный университет,
старший преподаватель кафедры
межфакультетских иностранных языков, (PhD)

**ДЕОНТОЛОГИЧЕСКИЙ КОМПОНЕНТ СОВРЕМЕННОЙ ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ
ПОДГОТОВКИ В УСЛОВИЯХ ВЫСШЕГО УЧЕБНОГО ЗАВЕДЕНИЯ**

Аннотация. В статье выделены роль и особенности деонтологической подготовки будущего представителя педагогической деятельности. Ее компоненты описываются как целостная система, обеспечивающая формирование деонтологической компетентности педагога. Деонтологическая подготовка педагога – это целенаправленный, контролируемый процесс, обеспечивающий формирование деонтологической компетентности и формирование важных личностных качеств, необходимых для реализации норм профессионального поведения в педагогической деятельности.

Ключевые слова и фразы: деонтология, деонтологическая компетентность, профессиональная подготовка, компонент, нормативное поведение, личностная позиция, социальная этика.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SP1342V3I11Y2023N71>

Kirish. Insoniyat kirib kelgan XXI asr fan va ta'lim oldiga yangi istiqbol va tadqiqot yo'nalishlarga yangi talablarni qo'yimoqda. Mamlakatimizning ijtimoiy-iqtisodiy, ma'naviy va madaniy rivojlanishida ustuvor yo'nalish bo'lgan ta'lim tizimidagi asosiy rol o'qituvchiga tegishli, chunki uning faoliyati orqali millat salohiyati, mahalliy fan va texnikani rivojlantirish, madaniy merosni asrab-avaylash, intellektual va ma'naviyatni mustahkamlashga qaratilgan davlat siyosati amalga oshiriladi. Ana shu eng insonparvar kasb vakiliga kelajak avlodni ta'lim va tarbiyalash missiyasi yuklangan.

Har bir o'qituvchi mustaqil ijodiy faoliyatga, oldingi avlod o'qituvchilari tajribasida mavjud bo'lmagan yangi vazifalarni qo'yish va hal qilishga tayyor bo'lishi kerak. Zamonaviy ta'limga progressiv fikrlash qobiliyatiga ega bo'lgan, insonparvarlik pedagogikasi doirasida pedagogik faoliyatning o'ziga xos mazmunini yarata oladigan o'qituvchi kerak.

Tadqiqot metodologiyasi. Bo'lajak o'qituvchining kasbiy tayyorgarligi bo'yicha ilmiy tadqiqotlarning zamonaviy davri oliy pedagogik muassasada ta'lim va tarbiyaning yaxlit tushunchalarini va ularni amalga oshirishning tegishli texnologiyalarini yaratish bilan tavsiflanadi. Oliy ta'limda mutaxassis tayyorlash jarayoni texnologiyalarini yaratishga kelsak, zamonaviy kasb-hunar pedagogikasida uning vazifalarini amaliy hal etishni yo'lga qo'yishning uchta yo'nalishini belgilash mumkin:

birinchi yo'nalish ijtimoiy buyurtmani bajarish uchun etalon sifatida ixtisoslashtirilgan modellarni yaratishga qaratilgan;

ikkinchi yo'nalish psixologik-pedagogik fanlar bo'yicha mutaxassislarni kasbiy tayyorlashning o'ziga xos texnologiyalarini ishlab chiqishni o'z ichiga oladi;

uchinchi yo'nalish alohida maxsus fanlar misolida ta'lim texnologiyalarini ishlab chiqish bo'yicha tadqiqotlarni aks ettiradi.

Psixologik-pedagogik adabiyotlarni tahlil qilish oliy pedagogik muassasada o'qituvchining kasbiy tayyorgarligi nisbatan mustaqil, lekin o'zaro bog'liq va o'zaro shartli ta'lim tizimlarini birlashtirgan integral tizim ekanligini ta'kidlash uchun asoslar beradi[1]: maxsus-ilmiy, psixologik-pedagogik, umumiy madaniy, ularning har biri o'ziga xos vazifalarni bajaradi. Umumiy madaniy tayyorgarlik o'qituvchilarning umumiy ta'lim va jismoniy rivojlanishini ta'minlaydi.

Mavzuga oid adabiyotlarning tahlili. Pedagogik deontologiya o'qituvchining xulq-atvori, burchi haqidagi fan bo'lib, bugungi kunda o'qituvchining ijtimoiy faoliyatida juda muhim hisoblanadi. "Deontologiya" so'zi "deontos"- "shart", "burch", "logos"- "ta'limot" ma'nosini anglatadi[2].

Nemis faylasufi I.Kant bu burch etikasidir, deb ta'kidlagan. Muallifning fikricha inson odob-axloqi qonunlarda ifodalangan, bu qonunlarni inson bajarishi talab etiladi[3]. Dastlab "deontologiya" so'zi tor ma'noda insonning xudoga ishonishi, keyinchalik esa, keng ma'noda

ishlatilib, insonning jamiyat oldiga majburiyatlarini ifodalovchi tushuncha sifatida izohlangan[9].

Bugungi kunda O'zbekistonda o'qituvchiga qo'yiladigan talab, burch, vijdon va ularning ta'lim jarayonidagi vazifalari haqida M.Ochilov[4], O.Musurmonova[5], A.E.Kenjaboyev[2] va boshqa ko'plab mualliflar ilmiy tadqiqot ishlarini olib borishmoqda.

Tahlil va natijalar. Ta'limga oid davlat hujjatlarini, nazariy pedagogik tadqiqotlarni, amaliyotchilar tajribasini tahlil qilish natijalari shuni ko'rsatadiki, oliy pedagogika ta'lim muassasalari o'qituvchilarning ma'naviy-axloqiy va huquqiy normalar majmuini o'zlashtirishlari uchun yetarli darajada shaxsiy va kasbiy tayyorgarligi, jumladan, muayyan vazifalarni bajarish va ularni buzganlik uchun javobgarlikni tartibga solish, shuningdek, ta'limning maqsadli, mazmuni va protsessual xususiyatlariga muvofiq amaliy kasbiy faoliyatning nostandart vaziyatlarda qaror qabul qilishni ta'minlamayapti.

Bugungi o'qituvchi deontologik madaniyati o'quvchilar bilan ta'lim jarayonida zarur bo'lgan axloqiy qoidalar asosida kommunikativ muloqotda bo'lishi lozim. Deontologik kompetentlik madaniyatini o'zida shakllantirgan o'qituvchi ta'lim jarayonida kiyinish madaniyati, muloqot madaniyatini egallash tufayli bugungi kunda xorijiy mamlakatlar tajribasiga tayanib noan'anaviy dars shakllari orqali darslarni tashkil etish lozim.

Bo'lajak o'qituvchini kasbiy tayyorlash jarayonida deontologik yondashuv uning pedagogik faoliyatining o'rni, pedagogik jarayon ishtirokchilari o'rtasidagi doimiy o'zaro munosabatlar zarurati bilan xarakterlanadi. Binobarin, o'qituvchining amaliy kasbiy faoliyat sohasida me'yoriy xulq-atvorni amalga oshirishga tayyorligini ta'minlovchi deontologik kompetensiyani shakllantirishga qaratilgan yaxlit deontologik tayyorgarlik jarayoni nazariy asoslash va tashkiliy-uslubiy ta'minotni talab qiladi[6]. Bo'lajak o'qituvchining deontologik tayyorgarligi pedagogik ta'lim muassasasida boshlanib, o'qituvchining keyingi ijtimoiy moslashuvi jarayonida davom etuvchi, uning kasbiy faoliyatning turli holatlarida me'yoriy xatti-harakatlarni amalga oshirishga tayyorligini ta'minlaydigan maqsadli boshqariladigan jarayon sifatida tavsiflanadi.

Deontologik mashg'ulotlar jarayon sifatida o'z maqsadlari, vazifalari, funksiyalari, shart-sharoitlari to'plamiga ega va bo'lajak o'qituvchining kasbiy faoliyatning turli holatlarida me'yoriy xulq-atvor to'g'risidagi bilimlarni egallashini, ko'nikmalarni shakllantirishni va mas'uliyat bilan harakat qilish, va deontologik tamoyillar, me'yorlar va talablar asosida "shaxs-shaxs" tizimida munosabatlarni qurish, shuningdek, deontologik kompetensiyani rivojlantirishni ta'minlaydigan shaxsiy xulq-atvorga nisbatan refleksiv pozitsiyani shakllantirish zarurligini o'z ichiga oladi[7].

O'qituvchining shaxsiy kasbiy pedagogik yo'nalganligi bu komponent tizimini tashkil etuvchi element hisoblanadi. Pedagog jarayonni qiziqarli bo'lishi. o'qituvchini o'zidagi kompetentlikka tayanib interfaol usullarda darsni tashkil etishi o'quvchilar nutqini shakllanishi bu o'qituvchida juda katta mas'uliyatni talab qiladi. Qiziqishlarni uyg'otish fanga qiziqtirish psixologik pedagogik bilimlarni takomillashtirish o'qituvchilarning pedagogik kompetentligini oshishiga sabab bo'ladi.

Pedagogika fanida mavjud ma'lumotlar[2, 5, 7]ga asoslanib, shuni ta'kidlash mumkinki, pedagogik paradigma asosan o'qituvchining kasbiy xulq-atvori normalari mazmunini, axloqiy imperativlarni, ideallarni, qadriyatlarni, tamoyillarni, ya'ni deontologiya tarkibini tashkil etuvchi jihatlarni belgilaydi.

O'qituvchining deontologik tayyorgarligining asosiy maqsadi – uni amaliy kasbiy faoliyat sohasida me'yoriy kasbiy xulq-atvorni amalga oshirishga tayyorlash, uning qadriyat motivlari, deontologik bilimlari, qobiliyatlari, ko'nikmalari, shaxsiy muhim fazilatlar va qobiliyatini shakllantirish orqali o'z xatti-harakatlarini aks ettirish, ya'ni deontologik tayyorgarlikning maqsadi o'qituvchining deontologik kompetensiyasini shakllantirishdir.

Ta'lim va pedagogika fanining zamonaviy muammolari tadqiqotchilari nazariya va amaliyot uchun pedagogik paradigma kabi kategoriyaning uslubiy ahamiyati bir necha yo'nalishda paydo bo'ladi, deb hisoblashadi[5, 7]. Bu, birinchi navbatda, o'qituvchining insonparvarlik madaniyatini shakllantirishning kalitidir, uning pedagogik voqelikni har tomonlama, ko'p qirrali ko'rishi. Demak, tushunish imkoniyati, pedagogik mavjudlik tamoyillarini boshqa paradigmada tan oladigan odamlarga nisbatan bag'rikenglik ko'rsatish, pedagogik pozitsiyalardagi kelishmovchiliklarning obyektiv manbalarini bilish, muloqotga kirishish qobiliyati, muayyan texnologik texnikaning ichki mohiyatini bilish, inson manipulyatsiyasiga asoslangan texnologiyalarni rad etish.

Gumanistik pedagogika uchun asosiy vazifa – shaxsning o'z taqdirini o'zi belgilashiga yordam berish, uning o'z tabiatini ochishdir. Pedagogik paradigmani ana shunday tushunishga asoslanib, bo'lajak o'qituvchilarning deontologik tayyorgarligi paradigmasi quyidagilarga asoslanadi, degan xulosaga keldik:

kasbiy tayyorgarlik jarayonida o'qituvchi va talabalarning hamkorligi, birgalikdagi ishlab chiqarish faoliyati, deontologik kompetensiyani shakllantirishga yo'naltirilganligi;

bo'lajak o'qituvchilarni tayyorlashga texnokratik yondashuvni rad etish sifatida ta'limni insonparvarlashtirish, o'quvchilarda umuminsoniy qadriyatlar asosida tafakkurni shakllantirish;

kasbiy tayyorgarlik jarayonida o'quvchilarning shaxsiy qobiliyati va qiziqishlarini hisobga olgan holda deontologik tayyorgarligini amalga oshirish;

o'qituvchining me'yoriy xulq-atvorining asosini tashkil etuvchi o'quvchilarning invariant bilimlarni egallashini ta'minlaydigan shart-sharoitlarni yaratish;

bo'lajak o'qituvchining deontologik tayyorgarligining moslashuvi, bu bitiruvchilarning pedagogik faoliyatga tayyorligi asosida o'zgaruvchan ijtimoiy sharoitlarga moslashish, deontologik jarayonda shakllangan me'yoriy kasbiy xulq-atvorni amalga oshirish qobiliyati bilan tavsiflanadi.

Kasbiy tayyorgarlik jarayonining ba'zi tadqiqotchilari o'qitish pedagogik jarayon doirasida mavjud deb hisoblaydilar[3; 7], bu esa, pedagoglar va tarbiyalanuvchilarning o'zaro munosabatlari tashkil etilgan tizimlar sharoitida ta'lim va tarbiya maqsadlarini amalga oshiradigan jarayon sifatida belgilanadi. Boshqalar esa, amaliy kasbiy faoliyatda kasbiy tayyorgarlik jarayonining uzluksizligini ta'minlash zarurligini ta'kidlab, o'z-o'zini tarbiyalash va o'z-o'zini takomillashtirish muhimligini ta'kidlaydilar[5; 7].

Adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatdiki, mualliflar "pedagogik faoliyatga tayyorgarlik" tushunchasiga umuman yoki uning biron bir jihatini kiritgan turli xil ma'no tuslariga qaramay, ularning barchasi "tayyorgarlik" atamasini o'qitish, o'z-o'zini tarbiyalash yoki kasbiy faoliyat davomida amalga oshiriladigan muayyan faoliyatni amalga oshirish uchun zarur bo'lgan bilim, qobiliyat, ko'nikma, fazilatlarini shakllantirish, takomillashtirish jarayoni sifatida tushunish bilan birlashtirilgan[8; 7]. Shubhasiz, o'qituvchini kasbiy faoliyatga tayyorlashning muhim

davri bo'lajak mutaxassisning kasbiy faoliyatga tayyorgarligining nazariy va amaliy asoslari yaratilgan pedagogik ta'lim muassasasida o'qish davri hisoblanadi.

Kasbiy tayyorgarlikning gumanistik maqsadi o'qituvchining uzluksiz umumiy madaniy, ijtimoiy-axloqiy va kasbiy rivojlanishi sifatida ishlaydi, bunda "bo'lajak o'qituvchining shaxsiy pozitsiyasi (kelajakdagi faoliyatga motivatsion va qadrlı munosabat) va uning integratsiyalashgan kasbiy kompetensiyasi"[8, 25].

Olimlar[5, 7] o'qituvchilarning kasbiy tayyorgarligi tuzilmasi, mazmuni va usullarini rivojlantirish va takomillashtirishning harakatlantiruvchi kuchlari, uning izchil rivojlanishining manbalari va rag'batlari o'rtasidagi qarama-qarshiliklar ekanligini isbotladilar:

o'qituvchiga bo'lgan talablarning doimiy ravishda o'sib borishi va uning imkoniyatlari. ularni oliy o'quv yurtlarida kasbiy tayyorgarlik tizimida to'liq aks ettirish va hisobga olish;

pedagogik ish mazmunidagi o'zgarishlar (turli omillar ta'sirida) va ularning kasbiy tayyorgarlik mazmuni va usullarida aks etish darajasi;

fanlarning ijtimoiy ahamiyatini va fanlarning real (haqiqiy) mazmunini oliy o'quv yurtlarida o'qish sharoitlari orqali oshirish;

pedagogik nazariyaning o'qituvchi faoliyatidagi obyektiv ahamiyatini va uning rivojlanish darajasini oshirish.

Oliy ta'limning muhim vazifasi bo'lajak mutaxassislarga amaliy mashg'ulotlar bilan qo'llab-quvvatlanadigan ma'lum hajmdagi bilimlarni berish edi, keyinchalik ular kasbiy bilim, ko'nikma va malakalarning muayyan tizimiga aylanadi. Bu shaxsning umumiy madaniyati bilan uyg'unlashgan holda ijodkorlikni, kasbiy tafakkurni rivojlantirishga yo'naltirilmagan bo'lajak mutaxassisning kasbiy tayyorgarligi strukturasi belgilashda o'z aksini topdi.

Psixologik-pedagogik va uslubiy tayyorgarlik o'qituvchining pedagogika, psixologiya, yoshga bog'liq fiziologiya asoslari, har xil turdagi ta'lim muassasalarida o'quv ishlariga tayyorgarlik ko'rishni ta'minlaydigan maxsus usullar bo'yicha bilimlarini shakllantirishga yordam beradi. O'qituvchining maxsus ilmiy tayyorgarligi o'z mutaxassisligi bo'yicha chuqur va har tomonlama bilim va ko'nikmalarni, muayyan o'quv predmetining asosi bo'lgan fanning mazmuni va usullarini bilish, amaliy ko'nikmalarni shakllantirishga qaratilgan.

Kasbiy tayyorgarlikning barcha quyi tizimlari integratsiyalashgan yaxlitlikni tashkil etadi, u quyidagilarga ega: umumiy maqsad (o'qituvchining har tomonlama rivojlangan shaxsini shakllantirish); umumiy tamoyillar; yagona ichki tashkilot; turli strukturaviy elementlarning o'zaro bog'liqligi bilan tavsiflanadi va tashqi muhit bilan faol o'zaro ta'sir qiladi.

O'qituvchining kasbiy tayyorgarligining mazmuni jamiyatning ijtimoiy rivojlanishi ehtiyojlari bilan belgilanadiganligi sababli o'qituvchilik kasbi vakiliga zamonaviy pedagogik imkoniyatlar asosida uni qayta qurish yo'llari va texnologiyalarini ijodiy izlash bo'lgan talablarning o'sishi, uning kasbiy tayyorgarlik tizimidagi faoliyatining tabiati bilan bog'liq doimiy jarayon mavjud.

Pedagog kadrlar tayyorlashning yangi vazifalarini kompleks hal etishda umumiy madaniy rivojlantirish, shuningdek, bo'lajak o'qituvchini psixologik-pedagogik ta'lim va tarbiyalash, xususan, uning axloqiy-huquqiy madaniyatini shakllantirish masalalari doimiy ravishda hal etilayotganligini hisobga olib, deontologik trening yordamida ushbu muammolarni hal qilishning mumkin bo'lgan variantlaridan birini asoslash kerak, bu ularni birlashtirish va o'qituvchining kasbiy tayyorgarligi darajasini oshirish imkonini beradi.

O'qituvchining amaliy kasbiy faoliyatida tez-tez uchrab turadigan turli vaziyatlarda, ba'zan tanqidiy, ekstremal vaziyatlarda o'qituvchining xatti-harakatlarini oldindan dasturlash mumkin emas, shuning uchun uni o'qituvchi bilan munosabatlarida me'yoriy xatti-harakatlarni amalga oshirishga tayyorlash kerak.

Pedagogik jarayonning boshqa ishtirokchilari (talabalar, ularning ota-onalari, hamkasblari, rahbariyat vakillari, tegishli mutaxassisliklar vakillari va boshqalar), deontologik tamoyillar, qoidalarga asoslangan holda:

muayyan murakkablik, noan'anaviylikni nazarda tutadigan kasbiy yo'nalishni shakllantirish;

o'qituvchiga shaxs sifatida qo'yiladigan me'yoriy-huquqiy hujjatlar va axloq me'yorlari, shu jumladan, kasbiy me'yorlarda nazarda tutilgan tamoyillar, me'yorlar va talablar to'g'risidagi bilimlar tizimini shakllantirish;

amaliy kasbiy faoliyatning turli holatlarida me'yoriy xulq-atvorni amalga oshirish ko'nikmalari va ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam berish;

o'z xatti-harakatlarini refleksiv qobiliyatini shakllantirishga yordam berish.

O'qituvchining o'quv jarayonining turli subyektlari bilan o'zaro munosabati sharoitidagi qarorlarining ilmiy asoslanganligi o'qituvchilarning maxsus tashkil etilgan tayyorgarligi natijasi ekanligiga rozi bo'lishimiz mumkin. Pedagogik jarayonda o'qituvchining kasbiy tayyorgarligini, uning elementlari maqsadi, vazifasi, mazmuni, usullari, shakllari, natijalarini ko'rib chiqayotganimiz sababli, deontologik tayyorgarlik jarayonini shulardan kelib chiqib ko'rib chiqish imkoniyatini beradi.

Kasbiy tayyorgarlik tizimini tahlil qilishda uning tarkibiy qismlarining rivojlanish dinamikasiga, o'qituvchining deontologik tayyorgarligi muvaffaqiyatini belgilaydigan ijobiy o'zgarishlarga, shuningdek, ushbu jarayonni sekinlashtirishi mumkin bo'lgan sabablarga e'tibor qaratildi. Shu munosabat bilan o'qituvchining deontologik tayyorgarligi shunday tashkil etilishi kerakki, u mutaxassislarning umumlashtirish, xabardorlik to'liqligi, ta'sirchanligi, turli vaziyatlarda ongli qarorlar qabul qilish uchun yetarli bilim va ko'nikmalarni shakllantirishni ta'minlasin.

Bundan tashqari, ta'lim-pedagogik muassasada deontologik tayyorgarlik jarayoni nazorat qilinadigan quyidagi xususiyatga ega bo'lishi kerak:

rejalashtirilgan natijaga erishishga yo'naltirilganlik;

bitiruvchilarning deontologik kompetensiyasini shakllantirish uchun zarur bo'lgan barcha shart-sharoitlar majmuasining sifatini oshirish.

Ta'kidlash kerakki, o'qituvchining deontologik tayyorgarligi jarayoni o'ziga xos tuzilishga ega:

obyekt – bu talabaning turli vaziyatlarda o'zining me'yoriy kasbiy xulq-atvori bilan bog'liq holda deontologik tayyorgarlik sharoitida amalga oshiriladigan o'zgartirish, bu o'quvchining harakatlarini o'z ichiga oladi:

me'yoriy kasbiy xulq-atvorni amalga oshirishga kasbiy-pedagogik yo'nalishni shakllantirish, pedagogik deontologiya muammolariga qiziqish;

o'z kasbiy xulq-atvorini takomillashtirishga qaratilgan barqaror motivatsiyani shakllantirish;

pedagogik deontologiya fanidan bilimlarni egallash;

o'qituvchining amaliy kasbiy faoliyatining turli holatlarida me'yoriy xulq-atvorni amalga oshirish ko'nikma va malakalarini egallash;

istalgan va haqiqiy kasbiy xatti-harakatlar o'rtasidagi ziddiyatlarni bartaraf etishga qaratilgan subyektning o'ziga xos harakatlari.

jarayonning subyekti – normativ kasbiy xulq-atvorni shakllantirish dasturini amalga oshirishda ishtirok etuvchi talaba.

Pedagogik faoliyatda (o'quv kurslari, seminarlar, maxsus kurslar sharoitida, pedagogik amaliyot davrida) maqsad qo'yish va pedagogik ta'sir choralarining u yoki bu tizimini amalga oshirishni nazarda tutadi.

Deontologik tayyorgarlik jarayonida talabalar faoliyatining predmeti – o'rganilgan deontologik ma'lumotlar asosida pedagogik jarayonning boshqa ishtirokchilari bilan munosabatlarning turli tizimlarida turli vaziyatlarda (tanlash, xavf, ziddiyat) o'zlarining me'yoriy xatti-harakatlarining strategiyasi va taktikasi, deontologik hujjatlardagi tamoyillar, normalar va talablar.

Shunday qilib, talaba – bo'lajak o'qituvchining shaxsiyati barcha pedagogik o'zgarishlarning "natijasi" dir. Ushbu jarayonning subyekti, talaba bilan bir qatorda, o'qituvchi hamdir, chunki u talaba bilan o'zaro munosabatda bo'lib, subyekt-subyekt munosabatlari kiradi. Shuning uchun deontologik tayyorgarlik jarayoni o'qituvchi shaxsining muhim tomonlariga: uning ehtiyojlari, motivlari, qiziqishlari va boshqalarga ham ta'sir qiladi.

Talaba shaxsini rivojlantirishning tabiati, uning deontologik jihatlari individual xususiyatlarni hisobga olishga yaxlit, kompleks yondashuv zarurligini taqozo etadi, deontologik ta'lim jarayoni yaxlit tizim yaratishni tabiiy ravishda belgilaydi.

Shunday qilib, biz tomonidan taqdim etilgan o'qituvchining deontologik tayyorgarligining pedagogik tizimi yaxlitlik omillarini, ya'ni asl tarkibiy qismlarning tizimga birlashishini ta'minlaydigan, uni bir butun sifatida saqlaydigan va uning ishlashini qo'llab-quvvatlaydigan shart-sharoitlarni ta'minlaydi. Ushbu tizimning yaxlitligi uning yaxlit ta'lim faoliyati doirasida amalga oshirilishi bilan belgilanadi: maqsadni belgilash, motivatsiya, o'quv vazifalarini hal qilish, harakat usullari, nazorat va o'z-o'zini nazorat qilish. Yakuniy natija tizimning barcha elementlarining uyg'unligi va o'zaro ta'siriga, ular orasidagi bog'lanishlarga bog'liq.

Elementlarning o'zaro ta'siri nomaqbul ta'sirlarning o'zaro neytrallanishini (ta'lim motivatsiyasining yo'qligi, qondirilmagan ta'lim ehtiyojlari va boshqalar) va ijobiy omillarning o'zaro kuchayishini ta'minlaydi, bu deontologik bilim va ko'nikmalarni shaxsan zarur va istiqbolli ahamiyatga egalini ta'minlaydi. Chunki o'qituvchi o'z amaliy faoliyatida me'yoriy-huquqiy hujjatlarda nazarda tutilgan tamoyillar, normalar, talablarni, shuningdek, o'quvchilar, ularning ota-onalari, hamkasblari, rahbariyatiga nisbatan umuminsoniy axloq, kasbiy axloq normalari, tamoyillarini bilishi va ularga rioya qilishi shart va pedagogik jarayonning boshqa ishtirokchilari uchun deontologik tayyorgarlikning bevosita maqsadi, birinchi navbatda, bo'lajak o'qituvchilarni ushbu normalar va talablar bilan tanishtirish, shuningdek, ular normalarga shunday pozitsiyani ishlab chiqishdir.

Xulosa va takliflar. O'qituvchining deontologik tayyorgarligi – bu pedagogik faoliyatda me'yoriy kasbiy xulq-atvorni amalga oshirish uchun zarur bo'lgan deontologik kompetensiyani shakllantirish, shaxsiy muhim fazilatlarini rivojlantirishni ta'minlaydigan maqsadli, boshqariladigan jarayondir. Har qanday boshqa jarayon singari, deontologik mashg'ulotlar

ham o'z maqsadlari, vazifalari, tuzilmalari, funksiyalari, shartlar majmuiga ega bo'lib, "shaxs-shaxs"da munosabatlarni deontologik tamoyillar, me'yorlar va talablar asosida qurish, o'z xatti-harakatlarini aks ettirish qobiliyati, talabaning kasbiy faoliyatning turli holatlarida me'yoriy xulq-atvor to'g'risidagi bilimlarni egallashini, ko'nikmalarni shakllantirishni va mas'uliyat bilan harakat qilish zarurligini o'z ichiga oladi.

Адабиётлар / Литература / References

1. Bentham J. Deontology together with a Table of the Springs of Action and the Articles of Utilitarianism—Oxford:Clarendon Press 1983, p 206.
2. Kenjaboyev A., Pedagogik deontologiya va kompetentlik, TerDU nashriyoti, 2022 yil, 194 b.
3. Анисимов С.Ф. О крайней необходимости этического образования студентов в университете / С.Ф. Анисимов // Вестник Московского университета. – Сер. 7: «Философия». – 1996. – С. 67–75.
4. Ochilov M. "Muallim-qalb me'mori. –Т. "O'qituvchi", 2001 y. 178 b.
5. Musurmonova O., Pedagogik texnologiya ta'lim samaradorligi omili. –Т. 2020, "Yoshlar nashriyoti", 198 b.
6. Нечаев Н.Н. Психолого–педагогические аспекты подготовки специалистов в ВУЗе / Н.Н. Нечаев. – М., 2005. – 134 с.
7. Шиянов Е.Н. Гуманизация профессионального становления педагога / Е.Н. Шиянов // Педагогика. – 2015. – № 9. – С. 80–89.
8. Эльконин Б.Д. "Понятие компетентности позиция развивающего обучения". – Москва. 2002, С. 208.
9. Рыскельдиева Л.Т. Деонтология в истории философии / Л.Т. Рыскельдиева. Симферополь: –Таврия, 2004. – 384 с

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ 11 (3) – 2023

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари электрон журнали 2020 йил 6 август куни 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатида олинган.

Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” масъулияти чекланган жамияти

Таҳририят манзили:

100070. Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил:

scienceproblems.uz@gmail.com

Боғланиш учун телефонлар:

(99) 602-09-84 (telegram).